

УДК 338.48:346.7

Т.П. Данканич, ст. викл.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород

Організаційно-правові аспекти здійснення туристичної діяльності

В даній статті автор досліджує загальні засади нормативно-правового регулювання туроператорської та турагентської діяльності. Автором визначено основні відмінності між туроператором та турагентом відповідно до діючої редакції Закону України „Про туризм”, необхідність та значення запровадження механізму фінансових гарантій. Також в статті досліджено сутність організаційних форм туризму та запропоновано удосконалення їх класифікації.

туроператор, турагент, туризм, організаційні форми туризму

Вступ. Закон України “Про туризм” в новій редакції № 1282-IV від 18 листопада 2003р., що вступив у дію з 01 січня 2004р., докорінно змінив правові, організаційні, ліцензійні засади діяльності суб’єктів туристичної діяльності. На відміну від старої редакції зазначеного Закону в новій здійснено чіткий поділ суб’єктів туристичної діяльності, серед яких окремо виділено туристичних операторів та туристичних агентів, запроваджено механізм фінансових гарантій для них, визначено організаційні форми туризму. Дослідження нормативно-правового регулювання організації та провадження туристичної діяльності є необхідною передумовою успішного започаткування та ведення власного туристичного бізнесу у відповідності з вимогами Закону України „Про туризм”. Це й визначає необхідність та *актуальність дослідження*.

Аналіз досліджень та публікацій показує, що останнім часом посилилася розробка наукової проблематики, пов’язаної з аспектами організації туроператорської та турагентської діяльності. У вирішення даної проблематики внесли вклад такі дослідники як Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І., Матвієнко А.Т., Сокол Т., Федорченко В.К., Мініч І.М., Кифяк В.Ф. та інші.

Об’єктом дослідження є нормативно-правові механізми організації туроператорської та турагентської діяльності.

Метою дослідження є розкриття організаційно-правових аспектів здійснення туроператорської та турагентської діяльності у відповідності з Законом України „Про туризм”.

Для досягнення мети поставлено наступні завдання:

- аналіз нормативних вимог щодо організації діяльності туроператорів та турагентів;
- визначення основних відмінностей туроператора та турагента;
- дослідження необхідності та значення запровадження механізму фінансових гарантій;
- визначення сутності організаційно-правових форм туризму та удосконалення їх класифікації.

В процесі дослідження застосовувалися *методи* індукції, дедукції, теоретичного узагальнення.

Результати дослідження. В період дії старої редакції Закону України „Про туризм” визначення туроператора та турагента наводилися в Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності [2]. Туроператором було визначено

суб'єкта туристичної діяльності, який здійснює заходи щодо формування, просування на ринку та реалізації свого туристичного продукту, а турагентом – суб'єкта туристичної діяльності, який здійснює заходи щодо просування та реалізації безпосередньо туристам туристичного продукту, сформованого туроператором, а також супутніх (додаткових) послуг, необхідних для реалізації туристичного продукту туроператора. Однак, даними Ліцензійними умовами не було передбачено чіткий розподіл обов'язків та відповідальності між туроператором та турагентом.

Відповідно до статті 5 Закону України “Про туризм” в новій редакції туристичним оператором є „юридична особа, створена згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію та туроператорську діяльність” [1]. Туроператори можуть займатися і турагентською діяльністю без отримання ліцензії на турагентську діяльність.

Туристичними агентами є „юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг і які в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на турагентську діяльність” [1].

До набрання чинності вищевказаного закону статус туристичної фірми не закріплювався в засновницьких документах, і міг змінюватися залежно від конкретної ситуації реалізації туристичного продукту чи послуг. В одному випадку туристична фірма могла виступати туроператором, а в іншому – турагентом. З 01 січня 2004р. така ситуація можлива не завжди – туроператор може виступати турагентом, а турагент туроператором - ні.

Новою редакцією Закону України „Про туризм” здійснено чіткий розподіл туристичних фірм на туроператорів та турагентів, яким надано різні можливості та, відповідно, яких наділено різними обов'язками. Основні відмінності між туроператором та турагентом подано у таблиці 1.

Аналіз норм Закону України „Про туризм” дозволяє зробити висновок, що туроператор не обмежений при виборі видів туристичних послуг для реалізації. Він може продавати як власний туристичний продукт, так і турпродукт, сформований іншим туроператором. Однак, він обмежений при виборі організаційно-правової форми господарювання (може бути виключно юридичною особою), та обмежений у здійсненні інших видів діяльності, крім туристичної (туристична діяльність є його винятковою діяльністю, про що має бути зазначено у установчих документах).

Турагента обмежено у виборі видів турпослуг, що реалізуються (не має права формувати та реалізовувати власний турпродукт), але не обмежено у виборі організаційно-правової форми господарювання (може бути як юридичною, так і фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності).

Ще один фактор, що суттєво впливає на вибір туристичної фірми бути туроператором чи турагентом – суттєва різниця в мінімальному розмірі гарантії банку або будь-якої іншої кредитної установи, регламентованому статтею 15 Закону України „Про туризм” в новій редакції. Законодавство зобов'язало всіх туроператорів та турагентів здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності перед туристами гарантією банку або іншої кредитної установи. Дане нововведення обумовлене бажанням законодавців захистити права та законні інтереси туриста у випадку, якщо туроператор чи турагент причинять йому збитки, що можуть бути

заподіяні туристу в разі неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання туроператора чи турагента банкрутом. Такі збитки пов'язані з невиконанням туроператором чи турагентом зобов'язань перед туристом у вигляді ненадання або неналежного надання туристичних послуг у відповідності з умовами договору на туристичне обслуговування. В таких випадках банки чи інші кредитні установи, що видали гарантію, зобов'язані при представленні туристом всіх передбачених законодавством документів, відшкодувати йому витрати на повернення до місця постійного проживання (перебування), вартість ненаданих послуг, передбачених договором.

Таблиця 1 - Основні відмінності між туроператором та турагентом

№ п/п	Туроператор	Турагент
<i>1. Статус особи</i>		
1.	➤ Юридична особа	➤ Юридична або фізична особа
<i>2. Види діяльності</i>		
2.	➤ Туроператорська та турагентська діяльність	➤ Турагентська діяльність
<i>3. Права</i>		
3.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ створення та реалізація туристичного продукту; ➤ реалізація турпродукту інших туроператорів; ➤ надання туристичних послуг; ➤ реалізація супутніх та характерних послуг; ➤ оформлення документів для виїзду за меж України; ➤ посередницька діяльність з укладення туристських договорів з нерезидентами. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ реалізація турпродукту, створеного туроператорами; ➤ реалізація турпослуг інших суб'єктів туристичної діяльності; ➤ реалізація супутніх та характерних послуг.
<i>4. Обмеження</i>		
4.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ винятковий вид діяльності – туроператорська; ➤ загальний розмір частки в статутних фондах інших операторів України не може перевищувати 20% їх статутного фонду. 	➤ може здійснювати і інші види діяльності (крім туроператорської).
<i>5. Мінімальний розмір гарантії банку або будь-якої іншої кредитної установи</i>		
5.	➤ еквівалент - не менше 20000 євро, для туроператора, що надає послуги виключно з внутрішнього та в'їзного туризму - не менше 10000 євро	➤ еквівалент – не менше 2000 євро

Запровадження механізму фінансових гарантій та встановлення туроператорського виду діяльності як виключного проведено з метою досудового захисту прав туриста як споживача в багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні [5, С. 35]. Це пов'язано з тим, що замовлення, оплата та користування турпослугами можуть бути розірвані за місцем і в часі – як правило, місце продажу та місце надання туристичних послуг не співпадають і спочатку відбувається оплата, а потім споживання туристичних послуг. Тобто турист виступає своєрідним кредитором туроператора. А така специфіка діяльності потребує певного законодавчого захисту туриста.

Впровадження механізмів ліцензування туроператорської та турагентської діяльності, отримання банківських гарантій та значної відмінності розмірів фінансової відповідальності туроператора та турагента пояснюється різною межею їх відповідальності перед туристами. Адже туроператор за договором на туристичне обслуговування несе відповідальність перед туристом незалежно від того, надані послуги безпосередньо туроператором чи іншими особами, які перебувають з ними у договірних засадах. Турагент несе відповідальність виключно за власні дії і не несе відповідальності за якість турпродукту туроператора, туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності та правовідносини під час безпосереднього надання послуг [5, С. 32 - 33].

Законом України „Про туризм” передбачено також обов’язковість страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) суб’єктами туристичної діяльності. При цьому таке страхування повинно здійснюватися на підстав угод зі страховими компаніями. Туристи вправі самостійно укласти договори на страхування, але при цьому повинні обов’язково завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування.

При дослідженні питання законодавчого регулювання туристичної діяльності слід звернути увагу на те, що новою редакцією Закону України „Про туризм” виділено 2 організаційні форми туризму:

- внутрішній туризм;
- міжнародний туризм.

Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території [1].

Визначення ж міжнародного туризму в Законі не подано, але подано поділ цієї організаційної форми туризму на в’їзний та виїзний. До в’їзного туризму включено подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, до виїзного – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни [1]. На основі цих визначень пропонуємо міжнародним туризмом називати подорожі туристів за межі країни постійного проживання.

Схематично класифікацію організаційних форм туризму у відповідності з новою редакцією закону України „Про туризм” представлено на рис. 1.

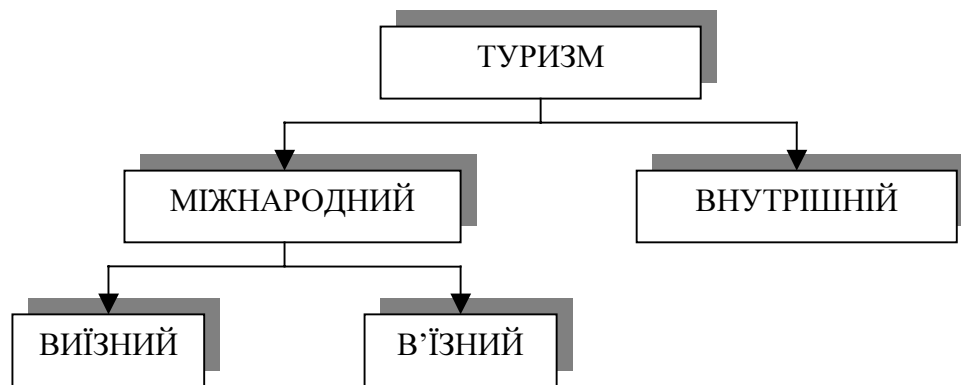

Рисунок 1 - Класифікація організаційних форм туризму у відповідності з Законом України „Про туризм”

Необхідність визначення форм туризму розкривається науковцями Мальською М.П., Худо В.В. та Цибухом В.І.: „Для територіальної організації та планування туристського господарства важливе значення мають класифікації туризму, сутність яких полягаю у виокремленні класів, форм і видів туризму за найрізноманітнішими напрямками. ... Класифікація туризму за видами і формами дає змогу розв’язати низку проблем розвитку і територіальної організації туристського господарства, визначити попит на окремі види туристських послуг і на цій підставі розробляти плани розвитку матеріально-технічної бази туризму” [3, С. 22]. Ми погоджуємося з авторами, однак хочемо додати, що класифікація організаційних форм дозволяє також розраховувати та проаналізувати потоки туристів та їх структуру за напрямками пересування, співвідношення таких туристичних потоків, а також розраховувати питому вагу наданих туристичних послуг вітчизняними суб’єктами туристичної діяльності громадянам України чи особам які постійно проживають на території України та іноземцям.

Подана в Законі України „Про туризм” класифікація організаційних форм туризму, на нашу думку, виходить з трьох ознак:

- напрямок пересування туристів (за межі країни постійного проживання або в межах країни постійного проживання);
- територія надання та споживання туристичних послуг (Україна або інша країна).
- статус туриста по відношенню до України – іноземець або громадянин України чи особа, що постійно проживає на її території, але ще не має громадянства України.

Кожна форма туризму (внутрішній, в'їзний, виїзний) має спільну ознаку з однією з інших двох форм. Так, спільною ознакою для в'їзного та виїзного туризму є напрямок пересування туристів (для споживання туристичних послуг туристи (іноземці або громадяни України повинні виїхати за межі власної країни). Для цих форм характерна зовнішньоекономічна ознака, оскільки туристи розраховуються з суб'єктами туристичної діяльності, які не являються резидентами їх країни. Ці дві форми об'єднані у міжнародний туризм на законодавчому рівні (див. табл. 2.).

Таблиця 2 - Розподіл організаційних форм туризму за ознаками

	<u>Внутрішній Туризм</u>	В'їзний туризм	Виїзний туризм	
Ознака 1 – напрямок пересування туристів.	В межах країни постійного проживання	За межі країни постійного проживання	За межі країни постійного проживання	<u>Міжнародний туризм</u> (в'їзний + виїзний)
		Співпадає	Співпадає	
Ознака 2 – територія надання та споживання турпослуг	Україна	Україна	Іноземні держава	Туризм в межах країни (внутрішній + в'їзний)
	Співпадає	Співпадає		
Ознака 3 – статус туриста по відношенню до України	Громадяни України або особи, які постійно проживають на її території	Громадяни, які постійно проживають на території України	Громадяни України або особи, які постійно проживають на її території	Національний туризм (внутрішній + виїзний)
	Співпадає		Співпадає	

Спільною ознакою для внутрішнього та в'їзного туризму є територія, на якій відбувається надання та споживання туристичних послуг, тобто Україна. На законодавчому рівні ці дві форми туризму не об'єднані. А тому ми пропонуємо називати такий туризм туризмом в межах країни. Таке поняття зустрічається Методиці розрахунку обсягів туристичної діяльності, під яким розуміється „сукупність внутрішнього та іноземного (в'їзного) туризму” [4]. З такого визначення не видно спільності ознак внутрішнього та в'їзного туризму. Ми ж пропонуємо туризмом в межах країни називати подорожі в межах України громадян України, осіб, які постійно проживають на її території, та іноземців. (див. табл. 2.)

Спільною ознакою для внутрішнього та виїзного туризму є третя ознака – статус туриста по відношенню до України. Адже при обох формах туризму туристами виступають громадяни України або особи, що постійно проживають на території, але

ще не отримали її громадянства. Пропонуємо сукупність цих двох форм туризму об'єднати поняттям „національний туризм”, яке також зустрічається в Методиці розрахунку обсягів туристичної діяльності, під яким розуміється сукупність внутрішнього та зарубіжного (виїзного) туризму. Ми ж пропонуємо під національним туризмом розуміти подорожі громадян України та осіб, що постійно проживають на її території як в межах території України, так і за її межами. (див. табл. 2.)

На основі складеної таблиці 2. бачимо, що внутрішній туризм характеризується трьома ознаками, а той час міжнародний – тільки однією, що суперечить виділенню організаційних форм туризму за певними ознаками. Якщо виходити з принципу, за яким законодавці виділили організаційні форми туризму, можна за аналогією виділити такі варіанти:

- а) туризм в межах України та виїзний туризм;
- б) національний туризм та в'їзний туризм.

Автор пропонує внутрішній, в'їзний та виїзний туризм називати організаційними формами туризму першого порядку, а міжнародний туризм, туризм в межах країни та національний туризм - організаційними формами туризму другого порядку, оскільки включають в себе дві організаційні форми туризму першого порядку. Назви ж форм туризму другого порядку пропонуємо виходячи зі спільності ознак.

Виходячи зі змісту поняття „туризм” та ознак, за якими розрізняють організаційні форми туризму пропонуємо наступне його визначення. Організаційна форма туризму – це форма організації тимчасового виїзду особи з місця постійного проживання в залежності від напрямку пересування такої особи, території надання та споживання туристичних послуг та статусу туриста по відношенню до країни, по відношенню до якої ця форма визначається.

Таким чином, на основі значення кожної ознаки організаційної форми туризму першого порядку, взаємозв'язку класифікаційних ознак організаційних форм туризму першого порядку можна визначити організаційні форми туризму другого порядку, що представлено на рис. 2.

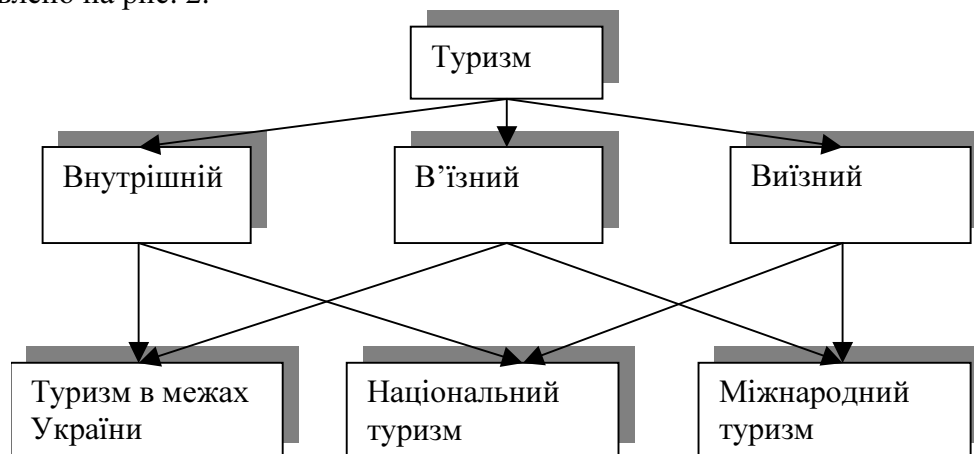

Рисунок 2 - Класифікація та зв'язок організаційних форм туризму різних порядків

Туристичні оператори можуть надавати послуги по організації виїзного туризму також і особами, які не є громадянами України або постійно проживають на її території. Наприклад, туроператор України організовує відпочинок туристів, громадян Росії, в Словаччині. До якої організаційно-правової форми туризму буде належати такий туризм? Виїзним або в'їзним туризмом з точки зору України такі подорожі назвати не можна. Пропонуємо, такі подорожі називати транзитним туризмом.

Відповідно під транзитним туризмом вважаємо подорожі осіб, які постійно не проживають на території України, до іншої країни, громадянами якої вони не являються через митну територію України.

Висновки. Закон України „Про туризм” передбачає досить строгі вимоги щодо здійснення туристичної діяльності, що в свою чергу покликане захистити права за інтереси безпосередніх споживачів туристичних послуг – туристів. Зазначеним законом здійснено чіткий розподіл суб’єктів туристичної діяльності, серед яких виділено туроператорів та турагентів, які відрізняються між собою за статусом, правами, обмеженнями, розміром фінансової гарантії. Законом виділено організаційні форми туризму, класифікація яких базується на трьох ознаках: напрямку пересування туристів, території надання та споживання туристичних послуг, статусу туриста по відношенню до України. Виходячи з спільності ознак автором запропоновано удосконалити класифікацію організаційних форм туризму, виділивши серед них форми першого (внутрішній, в’їзний та виїзний туризм) та другого порядку (міжнародний туризм, туризм в межах країни та національний туризм).

Список літератури

1. Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про туризм” № 1282-IV від 18 листопада 2003р.
2. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності, затверджені наказом Держаного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Держаного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України 17.01.2001р. № 7 / 62.
3. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 272с.
4. Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності, затверджена Наказом Державної туристичної адміністрації України та Державного комітету статистики України від 12 листопада 2003р. № 142/394.
5. Матвієнко А.Т., Приянчук І.В., Лесик М.А., Андрейцев В.В. Науково-практичний коментар до Закону України „Про туризм” - К.: Науково-дослідний інститут туризму та курортів, 2006. – 212с.

Т. Данканич

Организационно-правовые аспекты осуществления туристической деятельности

В данной статье автор исследует общие zásады нормативно-правового регулирования туроператорской и турагентской деятельности. Автором определено основные отличия между туроператором и турагентом в соответствии с Законом Украины „О туризме”, необходимость и значение внедрения механизма финансовых гарантий. Также в статье исследовано сущность организационных форм туризма и предложено усовершенствование их классификации.

T. Dankanych

Organizational and legal aspects of touristic activity

The author researches in this article general basis of normative and legal regulation of touroperator's and touragent's activity. The author defines main differences between touroperator and touragent due to the active Law of Ukraine “About Tourism”, the necessity and sense of introducing the mechanism of financial guarantees. Also in this article is researched the sense of organizational forms of tourism and is proposed the improvement of their classification.

Одержано 03.11.09